

سلسله درس گفتارهای اعتقادی

آیة ولایت

درس گفتارهای علامه شیخ محمدرضا جعفری

www.ketab.ir

تقریر

استاد سید علی روحانی

جمع آوری و تدوین

جعفر فاطمی نیا

سرشناسه	جعفری، محمدرضا، ۱۳۱۰-۱۳۸۹ ش.
عنوان و نام پدیدآور	آیه ولایت: درس گفتارهای علامه شیخ محمدرضا جعفری <small>رحمته الله علیه</small> ؛ تقریر: سید علی روحانی؛ جمع‌آوری و تدوین جعفر فاطمی نیا؛ [برای] بنیاد فرهنگ جعفری.
مشخصات نشر	قم: رسالت، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری	۲۹۰ ص.
فروست	سلسله درس گفتارهای اعتقادی.
شابک	978 - 622 - 90609 - 5 - 7
وضعیت فهرست‌نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه: ص [۲۷۹] - ۲۹۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.
عنوان دیگر	درس گفتارهای علامه شیخ محمدرضا جعفری <small>رحمته الله علیه</small> .
موضوع	تفسیر (سوره مائده، آیه ولایت) -- تقد و تفسیر جعفری، محمدرضا جعفری، ۱۳۱۰-۱۳۸۹. -- وعظ علی بن ابی طالب <small>رحمته الله علیه</small> ، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- امامت -- جنبه‌های قرآنی Ali ibn Abi-tahib, Imam I, 600-661 -- Imamate -- Qur'anic teaching
	احادیث خاص (ولایت) Hadith, Special (Velayat*)
	ولایت -- جنبه‌های قرآنی Sainthood -- Qur'anic teaching*
	امامت -- جنبه‌های قرآنی Imamate -- Qur'anic teaching
شناسه افزوده	روحانی، سید علی، ۱۳۴۰ -
شناسه افزوده	فاطمی نیا، جعفر، ۱۳۶۳ - گردآورنده.
رده بندی کنگره	BP1۰۲/۲۲
رده بندی دیوبند	۲۹۷/۱۸
شماره کتابشناسی ملی	۹۶۰۵۹۵۵

انتشارات رسالت

آیه ولایت

علامه آیه الله شیخ محمدرضا جعفری رحمته الله علیه

تقریر: استاد سید علی روحانی

گردآوری و تحقیق: جعفر فاطمی نیا

چاپ اول / ۱۴۰۳ / شمارگان ۵۰ نسخه

شابک: ۷-۵-۹۰۶۰۹-۶۲۲-۹۷۸

۱۱۰۱

فهرست

- سخن بنیاد ۱۵
- مقدمه تحقیق ۱۹
- مراحل تدوین ۲۱
- تبدیل درس گفتار فارسی به نوشتار ۲۱
- تنظیم، تنقیح و مستند سازی متن فارسی ۲۱
- اثبات وجود نوآوری در اثر علامه جعفری ۲۱

بخش اول

شبهات عام / ۲۵

- ۱ غفلت مردم نسبت به انحصار ناصر بودن خدا و رسول ﷺ ۲۷
- تبیین شبهه ۲۷
- پاسخ شبهه ۲۹
- جواب به اشکال غفلت مسلمانان ۲۹
- جواب به اشکال استعمال لفظ در بیش از یک معنا ۳۰
- ۲ حصول تناقض بین آیه ارتداد و آیه ولایت در صورت حمل «ولی» بر امامت ۳۳
- تبیین شبهه ۳۳
- پاسخ شبهه ۳۴
- ۳ عدم استدلال حضرت امیر ﷺ به آیه ولایت ۳۸
- تبیین شبهه ۳۸
- پاسخ شبهه ۳۸
- ۴ وحدت سیاق مانع حمل «ولی» بر امامت ۴۲
- تبیین شبهه ۴۲
- پاسخ شبهه ۴۳
- ۵ نفی ولایت سایر ائمه ﷺ در صورت مقوم دانستن وصف ایفاء زکات ۴۵
- تبیین شبهه ۴۵
- پاسخ شبهه ۴۶
- ۶ نفی امامت فرزندان حضرت امیر ﷺ در صورت اخذ به حصر در آیه ولایت ۴۸
- تبیین شبهه ۴۹
- پاسخ شبهه ۵۲

بخش دوم

شبهات پیرامون معنای واژه «ولی» ۵۷/۱

- ۷ حمل کلمه «ولی» بر معنای نصرت به جهت وحدت سیاق..... ۵۹
 تبیین شبهه ۵۹
 پاسخ شبهه ۶۰
 ۸ نافذ التصرف نبودن امیرالمؤمنین علیه السلام در زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله ۶۳
 تبیین شبهه ۶۳
 پاسخ شبهه ۶۴
 ۹ حمل زمان امامت امیرالمؤمنین علیه السلام به بعد از خلافت عثمان ۶۶
 تبیین شبهه ۶۶
 پاسخ شبهه ۶۷
 ۱۰ عدم دلالت «انما» بر حصر در آیه ولایت..... ۶۹
 تبیین شبهه ۷۰
 پاسخ شبهه ۷۱
 جواب قسمت اول شبهه یعنی عدم دلالت انما بر حصر ۷۱
 جواب قسمت دوم شبهه یعنی خاص بودن معنای نصرت ۷۴
 ۱۱ حمل «ولی» بر نصرت به دلیل عدم صحت دیگر معانی ۷۶
 تبیین شبهه ۷۶
 پاسخ شبهه ۷۸
 ۱۲ حمل «ولی» بر نصرت به جهت ریشه آن (ولایت) ۸۱
 تبیین شبهه ۸۱
 پاسخ شبهه ۸۲
 ۱۳ حمل واژه «ولی» بر نصرت به دلیل لازم بودن «تولی» در ما نحن فیه ۸۵
 تبیین شبهه ۸۵
 پاسخ شبهه ۸۵

بخش سوم

شبهات پیرامون ولایت خدا و رسول الله صلی الله علیه و آله ۸۷/۱

- ۱۴ تنزل قدر و منزلت خدا و پیامبر صلی الله علیه و آله در صورت حمل «ولی» بر امامت ۸۹
 تبیین شبهه ۸۹
 پاسخ شبهه ۹۰

بخش چهارم

شبهات درباره ﴿الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ۹۱

- ۹۳ ۱۵ عدم اختصاص ﴿الَّذِينَ آمَنُوا﴾ به امیرالمؤمنین علیه السلام
- ۹۳ تبیین شبهه
- ۹۳ پاسخ شبهه
- ۹۵ ۱۶ تجاز بودن حمل ﴿الَّذِينَ آمَنُوا﴾ بر مفرد
- ۹۶ تبیین شبهه
- ۹۶ پاسخ شبهه
- ۹۸ ۱۷ حمل ﴿الَّذِينَ آمَنُوا﴾ بر تمام مؤمنان
- ۹۹ تبیین شبهه
- ۱۰۰ پاسخ شبهه
- ۱۰۱ ۱۸ محصور بودن ولایت عام در رجال متعدد به جهت وجود لفظ جمع در آیه
- ۱۰۱ تبیین شبهه
- ۱۰۲ پاسخ شبهه
- ۱۰۳ بخش پنجم:
- ۱۰۳ شبهات حول ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾
- ۱۰۵ ۱۹ عدم تخصیص ﴿الَّذِينَ آمَنُوا﴾ توسط جمله ﴿الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ...﴾
- ۱۰۵ تبیین شبهه
- ۱۰۶ پاسخ شبهه
- ۱۰۸ ۲۰ اراده وجود از «زکات» به دلیل بیان ارکان ایمان توسط آیه
- ۱۰۸ تبیین شبهه
- ۱۰۹ پاسخ شبهه
- ۱۱۱ ۲۱ عدم انتساب آیه ولایت به حضرت امیر علیه السلام به دلیل عاطفه بودن «واو» وجود صیغه مضارع در آن
- ۱۱۱ تبیین شبهه
- ۱۱۲ پاسخ شبهه
- ۱۱۴ ۲۲ عدم انتساب آیه به امیر مؤمنان علیه السلام به جهت واجب بودن زکات در آن و تأخیر حضرت علیه السلام در ادای واجب
- ۱۱۴ تبیین شبهه
- ۱۱۴ پاسخ شبهه
- ۱۱۶ ۲۳ سازگار نبودن ابتداء زکات در نماز با حضور قلب در آن
- ۱۱۶ تبیین شبهه
- ۱۱۶ پاسخ شبهه

- ۲۴ فعل کثیر بودن ایتاء زکات در نماز و مذموم بودن آن ۱۱۸
 تبیین شبهه ۱۱۸
 پاسخ شبهه ۱۱۹
 ۲۵ امتناع نسبت دادن «يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ» به امیرالمؤمنین علیه السلام به جهت فقر ایشان ۱۲۳
 تبیین شبهه ۱۲۳
 پاسخ شبهه ۱۲۴
 ۲۶ عدم ممدوح و سنت بودن عمل حضرت امیر علیه السلام (ایتاء زکات در نماز) ۱۲۶
 تبیین شبهه ۱۲۶
 پاسخ شبهه ۱۲۶
 ۲۷ ممنوع بودن مدح و معرفی نمودن حضرت امیر علیه السلام با آیه ولایت ۱۲۹
 تبیین شبهه ۱۲۹
 پاسخ شبهه ۱۳۰
 ۲۸ عدم جواز دادن انگشتر به عنوان زکات نزد اکثر فقها و عدم امکان تعیین قیمت آن در نماز ۱۳۲
 تبیین شبهه ۱۳۲
 پاسخ شبهه ۱۳۲

بخش ششم

شبهات مربوط به «وَهُمْ رَاكِعُونَ» ۱۳۵/

- ۲۹ عمومیت داشتن جمله «وَهُمْ رَاكِعُونَ» نسبت به تمام ائمه ۱۳۷
 تبیین شبهه ۱۳۷
 پاسخ شبهه ۱۳۷
 ۳۰ حمل «وَهُمْ رَاكِعُونَ» بر تواضع و خشوع ۱۴۰
 تبیین شبهه ۱۴۱
 پاسخ شبهه ۱۴۲
 ۳۱ عاطفه بودن «واو» در جمله «وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ» ۱۴۷
 تبیین شبهه ۱۴۷
 پاسخ شبهه ۱۴۸

بخش هفتم

شبهات حول معنای واژه «تولی» ۱۴۹/

- ۳۲ حمل واژه «ولی» و «تولی» بر محبت و نصرت ۱۵۱
 تبیین شبهه ۱۵۱
 پاسخ شبهه ۱۵۲

پیوست/۱۵۳

۱۵۵	شبهات عام
۱۵۵	شبهه یکم
۱۶۱	شبهه دوم
۱۶۵	شبهه سوم
۱۶۷	شبهه چهارم
۱۶۹	شبهه پنجم
۱۷۰	شبهه ششم
۱۷۵	شبهات پیرامون معنای واژه «ولی»
۱۷۵	شبهه هفتم
۱۸۰	شبهه هشتم
۱۹۰	شبهه نهم
۱۹۳	شبهه دهم
۲۰۴	شبهه یازدهم
۲۱۴	شبهه دوازدهم
۲۱۸	شبهه سیزدهم
۲۱۹	شبهه پیرامون ولایت خدا و رسول الله ﷺ
۲۱۹	شبهه چهاردهم
۲۲۰	شبهات درباره «الَّذِينَ آمَنُوا»
۲۲۰	شبهه پانزدهم
۲۲۵	شبهه شانزدهم
۲۳۶	شبهه هفدهم
۲۳۸	شبهه هجدهم
۲۳۹	شبهات پیرامون «وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ»
۲۳۹	شبهه نوزدهم
۲۴۱	شبهه بیستم
۲۴۵	شبهه بیست و یکم
۲۴۹	شبهه بیست و دوم
۲۵۲	شبهه بیست و سوم
۲۵۶	شبهه بیست و چهارم
۲۵۸	شبهه بیست و پنجم

۲۶۲	شبهه بیست و ششم
۲۶۴	شبهه بیست و هفتم
۲۶۶	شبهه بیست و هشتم
۲۶۸	شبّهات مربوط به «وَهُمْ رَاكِعُونَ»
۲۶۸	شبهه بیست و نهم
۲۷۰	شبهه سی ام
۲۷۵	شبهه سی و یکم
۲۷۶	شبهه حول معنای واژه «تولی»
۲۷۶	شبهه سی و دوم
۲۷۹	کتابنامه

سخن بنیاد

دنایای امروز، دنیای رقابت فشرده در عرصه‌ی عرضه‌ی اطلاعات و تبادل یافته‌هاست. کثرت انتشار مطالب به گونه‌ای است که این دوره را به حق دوره‌ی انفجار اطلاعات نام نهاده‌اند، تا آن‌جا که مجال تفکر و نقادی را از انسان می‌گیرد.

در همین فضای پُر تنش و پُر شتاب، سُستی و آلودگی بعضی از مطالب منتشره، در کنار تحریف عمدی و دست‌اندازی به حقایق، عامل دیگری است در کنار عامل پیشین، که مانع از تفکر و نقادی می‌شود.

در چنین فضایی، پژوهش و بیان و ترویج اندیشه‌ها به زبان علمی و استدلالی، مهم‌ترین ضرورت هر مکتب برای حضور در این آوردگاه شتابنده و بی‌امان است.

حقایق بالنده‌ی شیعی، شجره‌ی طیبه‌ای است که ریشه در فطرت الهی انسان دارد و شاخه‌هایش در ذهن و اندیشه‌ی آدمیان است. این بنای پایدار بر آن مبنای استوار ساخته شده و شکوه‌مندانه چون کوه، دل برابر افکار دیگر می‌بالد و سر می‌فرازد.

در عین حال وظیفه‌ی دانشمندان و عالمان دینی است که با تمام نیرو برای نجات ناآگاهان بکوشند و آنان را به راه حق ارشاد نمایند؛ زیرا با کوتاهی در این امر، شریک انحراف گمراهان خواهند بود.

در گفتار نورانی خاندان رسالت، اوصاف و ویژگی‌های متعددی برای عالمان و دانشمندان دینی بیان گردیده است. امام حسن عسکری علیه السلام به نقل از امام صادق علیه السلام عالمان دینی را مرزبانان و سنگرداران حریم دین در مقابله‌ی با ابلیس و یاران او معرفی کرده و می‌فرماید:

علمای شیعه سنگربانان در برابر ابلیس و یاران خبیث او می‌باشند. شیعیان را از حمله‌ور شدن و تسلط آنان بر نادانان شیعیان ما جلوگیری می‌نمایند. آگاه باشید هر کس در این موقعیت قرار گیرد، هزار هزار بار برتر است از کسی که با روم و تُرک و خزر به پیکار برود، زیرا چنین کسی از دین دوستان ما دفاع می‌کند، ولی مجاهد از بدن آنها دفاع می‌نماید.^۱

هم‌چنین آن امام همام علیه السلام در حدیث دیگری، عالمان را کافلِ ایتم آل محمد علیهم السلام خوانده و می‌فرماید:

حضرت امام حسین علیه السلام فرمودند: هر کس یتیم ما را که از ما دور افتاده کفالت کند- و ما بر اساس مصلحت دوست داشتیم که از او پنهان باشیم- و از دانش ما که به وی رسیده با آن یتیم مواسات کند و او را سرپرستی نماید و به او بیاموزد تا وی هدایت گردد خدای عزوجل به او می‌فرماید: ای بنده‌ی بزرگواری که مواسات نمودی، من سزاوارتر از تو به کرم و بزرگواری‌ام. ای فرشتگانم به عدد هر حرفی که به دیگران آموخته است در بهشت به او هزار هزار قصر بدهید و از سایر نعمت‌ها بر آن کاخ‌ها بیفزاید آنچه را که سزاوار است.^۱

امام کاظم علیه السلام نیز در حدیث شریفی، دانشمندان دینی را به مثابه قلعه‌ای محکم برای مؤمنان دانسته و فرموده‌اند:

هرگاه مؤمن دانا بمرود، فرشتگان و نیز نقاطی از زمین که در آنها بندگی خدا می‌نموده و درهای آسمان که اعمال شایسته‌ی وی از آنها بالا رفته است، بر او می‌گریند، و با مرگ او در اسلام رخنه‌ای ایجاد می‌شود که هیچ چیز آن را جبران نمی‌کند... زیرا مؤمنان فقیه و دانا، حصار استوار و محکم مسلمانان می‌باشند، همانند دیوار شهر که اطراف آن را احاطه کرده است.^۲

این اوصاف عالمان مجاهد و وارسته‌ای است که همواره در نشر و تعلیم و مرزبانی معارف مکتب اهل‌بیت علیهم السلام کوشیده‌اند، چنان‌که امام یازدهم علیه السلام به نقل از امام رضا علیه السلام می‌فرماید:

بهترین و با ارزش‌ترین عمل نیکویی که یکی از علمای از دوستان ما برای خود پیش می‌فرستد تا در زمان فقر و احتیاج و نیاز و گرفتاری خویش از آن بهره‌مند گردد، آن است که در دنیا به فریاد یکی از دوستان نادان ما برسد و او را از خطر دشمن خدا و پیامبر، رهایی بخشد. وی از قبر خود به پای خیزد در

۱. همان، ص ۴.

۲. همان، ج ۷۹، ص ۱۷۷.

حالی که فرشتگان در صف‌های منظم از کنار قبر تا جایگاه همیشگی و دائمی او در بهشت به پا ایستاده‌اند و او را بر بال‌های خود حمل می‌کنند تا به بهشت وارد شود، و به وی می‌گویند: خوشا به حال تو، خوشا به حال تو، ای کسی که سگان را از نیکان دور می‌ساختی و ای کسی که برای پیشوایان و امامان برجسته، غیرت می‌ورزیدی.^۱

و نیز به نقل از امام هادی علیه السلام می‌فرمایند:

اگر پس از غیبت قائم مائمه باقی نمی‌ماندند علمایی که مردم را به سوی آن حضرت دعوت کنند، و آنان را به سوی آن گرامی‌راهنمایی نمایند و با حجت‌ها و دلیل‌های الهی از دین او دفاع کنند، و بندگان ضعیف خدا را از دام ابلیس و پیروانش و از دام دشمنان ما نجات دهند، قطعاً کسی باقی نمی‌ماند، مگر آن‌که از دین خدا مرتد می‌شود، ولی آن دانایان، دل‌های ناتوانان از شیعه را تقویت نموده و از انحراف نگه‌داری می‌کنند، همان‌طور که ناخدای کشتی، آن را نگه می‌دارد. آنها برترین خلق نزد خداوند عزوجل می‌باشند.^۲

درود خدا بر عالمانی که در عصر پر غوغای کنونی در راستای خدمت‌گذاری به ساحت مقدس ولی الله الأعظم حضرت حجت علیه السلام از هیچ کوششی دریغ نورزیده و در این مسیر احساس خستگی نمی‌کنند و به وظیفه‌ی ارشاد و تعلیم پرداخته و در محضر مولای خود سرفراز می‌شوند.

یکی از این عالمان دینی که عمر پُر برکت خود را در مسیر خدمت به ساحت مقدس حضرت مهدی علیه السلام و کفالت ایام آل محمد علیهم السلام سپری نمود، فرزند رشید حوزه‌ی کهن‌سال ولایت، علامه‌ی فقید حضرت آیت الله حاج شیخ محمدرضا جعفری بود.

مرحوم علامه‌ی جعفری علیه السلام از معدود دانشمندان شیعی در قرون اخیر بود که آرای ویژه‌ی کلامی داشت. ایشان با وجود دارابودن گرایش ولایی و اندیشیدن در قالب سنت، نظریات جدیدی در حوزه‌ی کلام ارائه نمود. گرایش‌های فکری وی در پی مواجهه‌ی روشن و بی‌هراس ایشان با واقعیت دنیای مدرن بود. روش کلامی علامه جعفری یادآور

۱. همان، ج ۲، ص ۱۱.

۲. همان، ص ۶.

هشام بن حکم و نغزگویی او در هنگام استدلال، یادآور مؤمن الطاق بود. ایشان در دفاع از عقاید شیعه، میراث‌دار شیخ مفید و در حمایت از ولایت، پایمردی از تبار شرف‌الدین و میرحامد و علامه امینی بود. آری؛ به راستی علامه جعفری متکلمی بود از تبار متکلمان شیعه.

در سال ۱۳۸۳ شمسی، جمعی از دوستان و شیعیان امیرالمؤمنین علیه السلام به منظور نشر معارف اهل‌بیت علیهم السلام و دفاع از کیان مذهب تشیع و مهیا کردن شرایطی برای تدریس مباحث ناب اعتقادی شیعه در عَش آل محمد علیهم السلام، حوزه علمیه قم «بنیاد فرهنگ جعفری» را تأسیس نمودند.

به همین منظور مرحوم استاد جعفری علیه السلام از تهران به قم دعوت شدند تا با عرضه‌ی مباحث عمیق در حوزه‌ی امامت، تاریخ صدر اسلام و تاریخ کلام، به غنای این مؤسسه بیفزایند. با آمدن ایشان به قم، کتابخانه‌ی غنی و تألیفات گران‌بهای ایشان و همچنین مجموعه‌ی صوتی دروس جناب استاد در تهران، در اختیار این مؤسسه قرار گرفت تا نسبت به احیای آثار ایشان اقدامات لازم صورت گیرد.

از آنجا که یکی از اهداف بنیاد فرهنگ جعفری، تدوین و نشر آثار بیانی و بنانی علامه شیخ محمدرضا جعفری علیه السلام است، کتاب حاضر تقریری از سلسله مباحث آن بزرگوار پیرامون «شبهات آیه ولایت» می‌باشد که به زبان عربی بیان شده بود و توسط استاد ارجمند حجت الاسلام و المسلمین سید علی روحانی رحمته الله علیه در بنیاد فرهنگ جعفری تدریس و تبیین شده و به صورت جلسات گفتاری ضبط گردیده است، و سپس توسط آقای جعفر فاطمی‌نیا پیاده‌سازی، نگارش، تدوین و تحقیق شده و به صورت کتاب حاضر تکمیل و آماده‌ی نشر شده است.

در پایان لازم می‌دانیم از تمام عزیزانی که ما را در آماده‌سازی و نشر این کتاب ارزشمند یاری نموده‌اند، قدردانی و تشکر نماییم. امید است تلاش حاضر خرسندی قلب نازنین حضرت ولی‌عصر علیه السلام را فراهم نموده و مورد قبول حضرت حق واقع شود؛ ان‌شاءالله.

بنیاد فرهنگ جعفری

قم ۱۴۰۳ ه.ش

مقدمه تحقیق

شیعه، امامت را مقام و مسؤولیتی الهی می‌داند که جعل و نصب امام تنها در اختیار خداوند است و مردم و حتی رسول خدا ﷺ در این زمینه اختیاری ندارند؛ ادله عقلی و نقلی بسیاری در این زمینه مطرح شده است که یکی از آن‌ها آیه ۵۵ سوره مائده است که می‌فرماید: ﴿إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ﴾؛ تا جایی که مفسران و متکلمان مسلمان، توجه ویژه‌ای به این آیه مبذول داشته و آثار متعددی درباره آن نگاشته‌اند. مفسران امامیه واقعه صدقه دادن امیرالمؤمنین ﷺ در رکوع نماز را علت نزول این آیه می‌دانند؛ این امر از نظر شیعه اجماعی بوده و جای هیچ تردیدی در آن نیست و اخبار صحیح در مورد نزول این آیه در شأن امیرالمؤمنین ﷺ از ائمه عترت ﷺ به طور متواتر وارد شده است. علاوه بر شیعه، بسیاری از مفسران و دانشمندان اهل سنت نیز نزول این آیه را در شأن حضرت امیر ﷺ نقل کرده‌اند به گونه‌ای که بعضی از آنان مانند تفکیرانی، ایچی، قوشجی، عبدالقادر بن محمد سعید و غیره اجماع مفسران را بر نزول این آیه در مورد حضرت ﷺ ادعا کرده‌اند؛ و علامه امینی - در کتاب الغدير جلد ۳، صفحه ۱۵۵ - ۱۶۲، شخصت را شش نفر از دانشمندان روایی اهل سنت که روایت شأن نزول آیه ولایت را در مورد امیرالمؤمنین ﷺ در کتابهای خود نقل نموده‌اند را با نام و نشانی دقیق کتابهایشان فهرست کرده است.

اما اهل سنت بر خلاف امامیه، امامت را مقام عرفی و عادی می‌دانند که با انتخاب و اختیار مردم تحقق پذیر است و با همین مبنا، متون دینی و آیات قرآنی را تبیین و تفسیر نموده و مشروعیت خلافت خلفا را تحلیل کرده‌اند و بر اساس آن، هر نص دینی را که بر نصب و مشروعیت الهی تصریح داشته باشد، توجیه و تأویل می‌کنند؛ یکی از آن موارد، توجیهات، تأویلات، شبهه‌ها و ابهام‌هایی است که درباره دلالت آیه ولایت مطرح کرده‌اند؛ اما این عمل آنها از سوی دانشمندان امامیه بی‌پاسخ نمانده است، که در این راستا، نام بزرگانی مانند شیخ مفید، سید مرتضی، شیخ طوسی، خواجه نصیر، علامه حلی، قاضی نورالله، سید شرف الدین، علامه امینی ﷺ و غیره که در مسیر دفاع از حقایق اسلامی و تبیین واقعیات مکتب اهل بیت ﷺ، با زبان و قلم، به بررسی و پاسخ‌گویی شبهات پرداخته‌اند، همچون

ستارگانی پر فروغ می درخشد؛ علامه محمد رضا جعفری رحمته الله علیه یکی از اندیشمندانی است که در دوران ما با قلمی شیوا و بیانی رسا به تبیین حقایق تابناک دین مبین اسلام و دفاع عالمانه از حریم امامت و ولایت امیر مؤمنان علی رضی الله عنه پرداخته‌اند.

مرکز «تدوین و نشر آثار علامه محمد رضا جعفری رحمته الله علیه» از زیر مجموعه مؤسسه بنیاد فرهنگ جعفری نیز در همین راستا، بر آن شد که مباحث مربوط به آیه ولایت و شبهات حول آن - که توسط آیت الله شیخ محمد رضا جعفری رحمته الله علیه جمع‌آوری و مطرح گردیده است - را تدوین و به دوزبان عربی و فارسی جهت استفاده دانش پژوهان منتشر نماید.

نوشتار پیش رو نیز بر اساس درس گفتارهای استاد روحانی رحمته الله علیه از متن عربی شبهات آیه ولایت، پی ریزی و نگاشته شده است، متنی که در آن علامه جعفری رحمته الله علیه پیرامون آیه ولایت «۳۲» شبهه ای که قاضی عبدالجبار، فخررازی، ابن تیمیه و آلوسی بر آیه ولایت وارد کرده‌اند را جمع‌آوری نموده و از جهت محتوا به هفت بخش تقسیم کرده‌اند و به آنها پاسخ داده است، هفت دسته عبارتند از:

۱. شبهات عام (که در بر دارنده شبهات ۱ تا ۶ است)
۲. شبهات پیرامون معنای واژه «ولی» (که شبهات ۷ تا ۱۳ ذیل آن قرار می‌گیرند)
۳. شبهات پیرامون ولایت خدا و رسول الله صلی الله علیه و آله (که شامل شبهه ۱۴ می‌شود)
۴. شبهات درباره «الَّذِينَ آمَنُوا» (که در بر دارنده شبهات ۱۵ تا ۱۸ است)
۵. شبهات حول «وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ» (که شبهات ۱۹ تا ۲۸ ذیل آن بررسی می‌شوند)
۶. شبهات مربوط به «وَهُمْ رَاكِعُونَ» (که شبهات ۲۹ تا ۳۱ ذیل آن قرار دارند)
۷. شبهات حول معنای واژه «تولی» (که در آن از شبهه ۳۲ بحث می‌شود)

البته بعضی از این اشکالات به اختصار و تفصیل شبیه به هم هستند و بعضی دیگر با هم تفاوت دارند؛ اما در این نوشته تک تک این اشکالات و جواب های آنها مطرح می‌شود.

ناگفته نماند که تمام این مناقشات و اشکالات با فرض اینکه واژه «ولی» معانی مختلفی دارد و مشترک لفظی است مطرح می‌شوند، وگرنه آیت الله حاج شیخ محمد رضا جعفری رحمته الله علیه در درس امامت خود و پیش از آن در کنگره‌ی غدیر لندن، بر این نکته پافشاری می‌نمودند که واژه «ولی» معنایی جز سرپرستی بر امور خلق نداشته و نمی‌توان آن را به معانی دیگری همچون "یار و یاور" و "دوست و محب" حمل نمود؛ ایشان برای اثبات این

معنا، بحث را به شکل مبنایی مطرح نموده و معتقد بودند که واژه‌ی «ولی» اساساً معنایی جز سرپرستی ندارد و هرگاه این واژه در کلام عرب استعمال شود، همین معنا مدّ نظر گوینده است؛ خواه این واژه در آیه‌ی ولایت و حدیث غدیر استفاده شود، خواه در کلام عرب قبل یا بعد از اسلام.^۱

مراحل تدوین

مراحل تدوین این اثر به شرح ذیل می‌باشد:

تبدیل درس گفتار فارسی به نوشتار

در این مرحله درس گفتارهای استاد روحانی رحمته‌الله که در بنیاد فرهنگ جعفری و در ضمن «۱۸» جلسه از تاریخ ۱۳۹۴/۰۹/۱۸ لغایت ۱۳۹۶/۱۱/۲۴ ضبط گردیده بود، به نوشتار تبدیل شده است. لازم به یادآوری است که آنچه لازم به توضیح بیشتر به نظر استاد داشته، در پاورقی درج شده است.

تنظیم، تنقیح و مستند سازی متن فارسی

در این مرحله تمام نوشته‌های هر مرحله قبل بر اساس «۳۲» شبهه تنظیم و تنقیح شده و مستندات شبهات و پاسخ‌های مربوطه در پاورقی ذکر گردیده است.

اثبات وجود نوآوری در اثر علامه جعفری رحمته‌الله

در این مرحله برای اینکه ثابت شود آیت الله شیخ محمد رضا جعفری رحمته‌الله در نحوه‌ی جمع‌آوری شبهات و دسته بندی آنها، همچنین در نوع پاسخ دادن به آن شبهات، ابداع و نوآوری داشته‌اند مراحل ذیل انجام شده است.

۱- جمع‌آوری پاسخ‌های اندیشمندان امامیه به شبهات آیه ولایت از کتب شیعی

در این مرحله با جستجو در نرم افزارهای کتابخانه اهل بیت علیهم‌السلام و کتابخانه کلام اسلامی مؤسسه نور و همچنین اینترنت، این نتیجه حاصل شد که «۱۳۰» منبع از کتاب‌های دانشمندان شیعی حول آیه ولایت بحث کرده‌اند، و پس از بررسی و مطالعه آنها و همچنین

۱. رک: گروه حفظ و نشر آثار علامه جعفری رحمته‌الله، بحوث حول الامامة في معنى الامام والولي. محمدرضا جعفری، سید حسین حائری، (۱۳۹۰)، جستاری در معنای واژه «ولی»؛ امامت پژوهی، شماره ۱، ص از ۲۳ تا ۵۵.

عدم یافتن «۴» منبع، معلوم گردید که از این مجموع، «۱۲۰» منبع متعرض شبهات آیه ولایت و پاسخ به آنها شده‌اند، لذا در این مرحله مورد استفاده قرار گرفتند.

۲- دسته بندی پاسخ های علمای شیعه پیرامون شبهات آیه ولایت و قرار دادن هر دسته ذیل شبهه مرتبط با آن

در این مرحله، جواب های اندیشمندان شیعه، بر اساس شبهات جمع آوری شده توسط علامه جعفری^ع دسته بندی شده و هر جواب ذیل شبهه‌ی مرتبط با آن قرار گرفته است؛ و پس از اتمام این مرحله، این نتایج به دست آمد که:

هیچ یک از بزرگان شیعه مانند آیت الله محمد رضا جعفری^ع، شبهات را به صورت یک جا و در قالب «۳۲» شبهه جمع آوری و دسته بندی نکرده است، بلکه هر یک از آنان تعدادی از شبهات یا بخشی از یک شبهه را آورده و جواب داده‌اند؛ لذا این جمع آوری و دسته بندی شبهات توسط آیت الله شیخ محمد رضا جعفری^ع، ابداع و نوآوری در این زمینه به حساب می‌آید.

برخی از اندیشمندان امامیه با اینکه شبهاتی را که عامه بر آیه ولایت وارد کرده‌اند را ذکر می‌کنند اما بعضی از آن‌ها را - بنا بر دلایلی که بیان می‌کنند - بی پاسخ گذاشته و یا جواب علمای سابق را تکرار می‌کنند.

پاسخ های علماء که در این مرحله ذیل هر شبهه قرار داده شده، بیانگر جواب تام و کامل به شبهه نیست بلکه داشتن هر نوع ارتباط با پاسخ چه اینکه به صورت جواب کامل باشد یا بخشی از آن و چه به صورت مفهوم پاسخ باشد، به عنوان جواب، ذکر شده است.

۳- تنقیح، تلخیص، مرتبط سازی و دسته بندی پاسخ های همسان اندیشمندان شیعه پیرامون شبهات آیه ولایت

در این مرحله تمام پاسخ های اندیشمندان شیعه به هر شبهه از شبهات آیه ولایت، به زبان فارسی تلخیص و تنقیح گردیده و با حذف مکررات، جوابی همسان و متناسب با شبهه‌ی مرتبط، ذکر شده است؛ علاوه بر این، جواب ها با توجه به محتوا، و بر اساس دسته بندی علامه جعفری^ع، عنوان گذاری شده‌اند به همین جهت پانویس ها در این مرحله به این صورت ذکر شده‌اند که اولاً: نام منبعی که جواب کامل تر در آن قرار دارد و به لحاظ تاریخی متقدم می‌باشد در ابتدا آمده است و دیگر منابع بعد از آن و بر اساس آوردن تکرار

همان جواب، یا قسمتی از جواب و یا داشتن مفهوم آن، ذکر شده‌اند؛ ثانیاً: به دلیل اینکه دو یا چند منبع هر کدام قسمتی از یک جواب را داده‌اند از این رو نام آنها در پانویس به صورت «ادغامی از...» آمده است.

نکته: در این نوشته، پاسخ اندیشمندان امامیه به صورت پیوست در اختیار علاقه‌مندان و پژوهشگران محترم قرار می‌گیرد.

در پایان لازم است از تمامی بزرگوارانی که در تدوین، تنظیم و تحقیق این اثر، ما را یاری رساندند، خصوصاً از استاد بزرگوار حضرت حجت الاسلام و المسلمین سید علی روحانی دامت برکاته که با اشراف مداوم، همیشگی و راهنمایی‌های سازنده، ما را در بهتر شدن این نوشته یاری نمودند، تشکر و قدر دانی می‌کنیم.

امید است که این تلاش مورد خشنودی و پسند بقیه الله الأعظم حضرت ولی عصر امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف قرار گیرد و این خدمت ناچیز را از ما قبول بفرماید.

جعفر فاطمی‌نیا

بنیاد فرهنگ جعفری

دفتر تدوین و نشر آثار

۱۴۴۳ق/۱۴۰۲ش